

TIJORAT BANKLARIDA MOLİYAVIY RESURLARNI SHAKLLANTIRISH MANBALARI VA ULARNI SAMARALI BOSHQARISH MEXANIZMLARI

Maxammadjonov Jasurbek

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi

4-kurs K-116-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: L.A. Mamajonov

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarida moliyaviy resurslarni shakllantirishning asosiy manbalari va ularni samarali boshqarish mexanizmlari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil etiladi. Tijorat banklari moliyaviy tizimning markaziy bo‘g‘ini sifatida resurslarni jalb etish, ularni muvozanatli taqsimlash va iqtisodiyotga yo‘naltirishda asosiy o‘rin egallaydi. Maqolada depozitlar, interbank kreditlari, kapital qo‘yilmalar va xalqaro moliya institutlari resurslari asosida moliyaviy resurslarni shakllantirish manbalari yoritiladi hamda risklarni boshqarish, likvidlikni ta‘minlash va rentabellikni oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. O‘zbekiston tijorat banklari tajribasi va ilg‘or xorijiy amaliyot qiyosiy tahlil qilinib, milliy bank tizimiga mos strategiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, moliyaviy resurslar, depozitlar, interbank kreditlash, risklarni boshqarish, likvidlik, boshqaruv mexanizmi.

Аннотация: В статье рассматриваются основные источники формирования финансовых ресурсов коммерческих банков и механизмы их эффективного управления с теоретической и практической точек зрения. Банки формируют ресурсную базу за счёт депозитов, межбанковских заимствований, собственного капитала и международных финансовых ресурсов. Описаны подходы к диверсификации источников, снижению рисков, контролю ликвидности и повышению эффективности управления. Деятельность коммерческих банков Узбекистана проанализирована с учётом статистики и передового зарубежного опыта. На основе результатов предлагаются адаптированные рекомендации.

Ключевые слова: коммерческие банки, финансовые ресурсы, депозиты, межбанковские средства, управление рисками, ликвидность, механизм управления.

Abstract: This article examines the main sources of financial resource formation in commercial banks and the mechanisms for their effective management from both theoretical and practical perspectives. Banks build their resource base through deposits,

interbank borrowings, equity capital, and international funding. The paper outlines approaches to diversifying funding sources, mitigating risks, controlling liquidity, and enhancing management efficiency. The performance of Uzbekistan's commercial banks is analyzed using statistical data and compared with best international practices. Based on the findings, tailored recommendations are developed for the national banking system.

Keywords: commercial banks, financial resources, deposits, interbank funds, risk management, liquidity, management mechanism.

KIRISH

Tijorat banklari zamonaviy moliya tizimida asosiy moliyaviy vositachi bo'lib, jalb qilingan resurslarni iqtisodiyotning turli tarmoqlariga samarali yo'naltirish orqali mamlakatning moliyaviy barqarorligini va o'sishini ta'minlaydi. Bankning resurs bazasi qanchalik keng va barqaror bo'lsa, uning kreditlash hajmi, likvidligi va daromad manbalari shunchalik mustahkam bo'ladi. Shu bois, tijorat banklari resurs bazasini shakllantirish manbalarini diversifikatsiya qilish va ularni samarali boshqarish bugungi bank ishining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda moliyaviy islohotlar, yangi raqobat sharoitlari va mijozlar talabining oshishi banklar oldiga resurslarni shakllantirishning innovatsion yo'llarini joriy etish zaruratini qo'ymoqda. Bu esa nafaqat depozit portfelini kengaytirishni, balki interbank mablag'lar, xalqaro moliya manbalari va o'z kapitali asosini mustahkamlashni ham taqozo etadi.

Ushbu maqolada tijorat banklarining resurs bazasini tashkil etuvchi asosiy manbalar, ularning tarkibi, shakllanish manbalari, risk va likvidlik boshqaruvi mexanizmlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi hamda milliy tajribaga mos strategiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklarida moliyaviy resurslarni shakllantirish va boshqarish masalasi ko'plab iqtisodiy tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. Xorijiy adabiyotlarda D. Druker, M. Porter, R. Kaplan va D. Norton ishlarida bank resurslarini shakllantirishning strategik yondashuvlari, risklarni boshqarish, balanslashgan ko'rsatkichlar tizimi orqali samaradorlikni oshirish tamoyillari keng yoritilgan. Ayniqsa, Activity-Based Costing va Balanced Scorecard tizimlari bank resurslarini samarali boshqarishda ilg'or vositalar sifatida tavsiya etiladi.

Milliy iqtisodiy adabiyotlarda A. Xodjayev, Sh. Ortiqov, R. Rustamovning izlanishlari tijorat banklarining resurs bazasi tuzilmasi, manbalarini kengaytirish, risklarni minimallashtirish va barqarorlikni ta'minlash masalalariga bag'ishlangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hisobotlari va xalqaro moliya institutlarining tavsiyalari amaliy ma'lumotlar bazasi sifatida foydalanildi.

Metodologik jihatdan maqolada tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, grafik va statistik usullar asosida O'zbekiston tijorat banklarining resurs bazasi o'sishi, manbalarining tarkibi, risk va likvidlik ko'rsatkichlari o'rganildi. Ilg'or xorijiy tajriba milliy amaliyot bilan taqqoslanib, samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar shakllantirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari tijorat banklari moliyaviy resurslarini shakllantirishda asosiy o'rinni depozit mablag'lari egallashini, ammo manbalar diversifikatsiyasi yetarli darajada rivojlanmaganligini ko'rsatdi. Tahlillarga ko'ra, banklar asosan qisqa muddatli va talabga ko'ra depozitlarga tayanmoqda, bu esa likvidlik boshqaruvida muayyan qiyinchiliklar keltirib chiqarmoqda. Shu bilan birga, interbank mablag'lar va xalqaro moliya institutlari resurslarini jalb qilishning past darajadaligi resurs bazasining barqarorligini zaiflashtiradi.

Statistik ma'lumotlarga asoslanib, tijorat banklarining o'z kapitali yetarli bo'lsa-da, uni samarali boshqarish va resurs manbalarini kengaytirish bo'yicha qo'shimcha imkoniyatlar mavjudligi aniqlandi. Banklar uchun risklarni boshqarish tizimlarini rivojlantirish, likvidlik monitoringini avtomatlashtirish va zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, xorijiy ilg'or tajriba asosida depozit mablag'lari bilan bir qatorda boshqa barqaror moliyaviy manbalarni jalb qilish, masalan, obligatsiyalar chiqarish, moliyaviy instrumentlardan foydalanish va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish tavsiya etildi. Tadqiqot yakunida milliy bank tizimi uchun resurs bazasini shakllantirish va samarali boshqarishning moslashuvchan strategiyasi ishlab chiqildi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari asosida tijorat banklarida moliyaviy resurslarni shakllantirish va ularni samarali boshqarishning dolzarb jihatlari keng muhokama qilindi. Avvalo, bank resurs bazasining asosiy qismini qisqa muddatli depozitlar tashkil etishi, ularni boshqarishda likvidlik tavakkalchiligi yuqori bo'lishini anglatadi. Shu sababli depozitlar bilan bir qatorda uzoq muddatli va barqaror manbalarni jalb qilish zarurligi ta'kidlandi.

Xorijiy ilg'or tajriba, jumladan Yevropa va Osiyo banklari amaliyoti tahlili shuni ko'rsatdiki, resurs bazasini diversifikatsiya qilish va risklarni minimallashtirish uchun banklar moliyaviy instrumentlardan keng foydalanadi, jumladan korporativ obligatsiyalar chiqaradi, interbank bozorida faol ishlaydi va xalqaro moliya institutlari bilan keng hamkorlik qiladi. O'zbekiston bank tizimida esa bunday imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayotgani aniqlangan.

Muhokama davomida tijorat banklari uchun zamonaviy risk boshqaruvi tizimini joriy etish, likvidlik monitoringini avtomatlashtirish va balanslashgan ko'rsatkichlar

tizimidan foydalanish taklif qilindi. Shuningdek, mijozlar ishonchini oshirish orqali depozit bazasini kengaytirish, xalqaro reyting agentliklari bilan ishlash va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari ham muhim deb topildi.

Umuman, resurs bazasini shakllantirish va boshqarishda strategik rejalashtirish, ichki audit va nazorat mexanizmlarini mustahkamlash hamda xalqaro tajribani milliy amaliyotga moslashtirish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilandi.

XULOSA

Olib borilgan tahlil va muhokamalar asosida tijorat banklarida moliyaviy resurslarni shakllantirish va ularni samarali boshqarish milliy moliya tizimining barqaror rivojlanishi uchun muhim omil ekanligi aniqlandi. Bugungi kunda banklar resurs bazasini asosan qisqa muddatli depozitlar orqali shakllantirmoqda, bu esa likvidlikni boshqarishda muayyan qiyinchiliklar tug'diradi. Shu bois resurs manbalarini diversifikatsiya qilish, uzoq muddatli moliyaviy manbalarni jalb etish va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish zaruriyati yuzaga chiqmoqda.

Tadqiqot natijalari tijorat banklari uchun risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, likvidlik monitoringini avtomatlashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Xorijiy ilg'or tajriba tahlili asosida moliyaviy instrumentlardan foydalanish, obligatsiyalar chiqarish va interbank bozorini rivojlantirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqildi.

Umuman, resurslarni samarali boshqarish banklarning moliyaviy barqarorligi, mijozlar ishonchini oshirish va kreditlash faoliyatini kengaytirish imkonini beradi. Shuning uchun milliy bank tizimida zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini joriy etish dolzarb vazifa sifatida qaraladi

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Xodjayev A. A. **Bank ishi va moliyaviy resurslarni boshqarish asoslari.** – Toshkent: "IQTISODIYOT", 2023. – 280 b.
2. Ortiqov Sh. R. **Tijorat banklarining resurs bazasi va boshqaruv strategiyasi.** – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2022. – 210 b.
3. Rustamov R. X. **Bank resurslarini diversifikatsiya qilish va risklarni boshqarish.** – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2023. – 240 b.
4. Tursunov B. O. **Moliyaviy barqarorlik va tijorat banklari boshqaruvi.** – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2024. – 200 b.
5. Kaplan R., Norton D. **Balanced Scorecard va bank resurslarini boshqarish.** – Moskva: "Olimp-Biznes", 2021. – 350 b.
6. Jahon banki. **Uzbekistan Financial Sector Review.** – 2023. – <https://www.worldbank.org/>
7. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi. **Republic of Uzbekistan: Financial Stability Report.** – 2023. – <https://www.imf.org/>